

УДК 355:32(476)

Олег Санжаревський,
доцент кафедри міжнародних відносин та країнознавства Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету

ВОЄННО-ПОЛІТИЧНА ДОКТРИНА РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ – ОСНОВНІ ПРІОРИТЕТИ

У статті розглядаються проблеми розбудови воєнної організації Республіки Білорусь, питання національної безпеки. Наголошується на співпраці Республіки Білорусь та Російської Федерації у воєнно-політичній сфері, вивчається формування “регіонального угруповання військ”.

This article considers the problems of building military structure of The Republic of Belarus, national security issues. To emphasize the cooperation between The Republic of Belarus and the Russian Federation in a military – political sphere, investigate the forming of regional forces.

Прийнявши Декларацію про суверенітет, Білорусь оголосила себе без'ядерною, нейтральною державою. Білорусь має величезне воєнно-політичне значення для регіону Центральної та Східної Європи в усіх без винятку складових геополітики. Однак реально скористатися з усіх переваг вигідного розташування Білорусі не вдається – вона знаходиться в частковій міжнародній ізоляції, має складні і конфліктні взаємини із ЄС та США. Партнером Республіки Білорусь на сьогодні є Росія – практично в усіх сферах, саме Росія використовує основні переваги геополітичного положення Білорусі, і саме на Росію зорієнтована воєнно-політична доктрина Республіки Білорусь. Саме в цьому сенсі ми й проведемо наше коротке дослідження.

Білорусь, як стверджують експерти Росії, України та інших країн, має проросійські зовнішньополітичні та військові пріоритети. Така генеральна лінія простежується в усіх напрямках діяльності країни, у тому числі і в військово-політичному. Крім того, ідея всебічної інтеграції Білорусі з РФ, якої довгий час з різних причин дотримувався президент Білорусі Олександр Лукашенко, передбачає тісну співпрацю між збройними силами обох країн [11].

Республіка здійснює воєнне співробітництво з іншими державами на основі багатосторонніх і двосторонніх міждержавних договорів і угод з метою забезпечення колективної воєнної безпеки.

Для захисту суверенітету і територіальної цілісності Республіка Білорусь має Збройні Сили, будівництво яких ведеться відповідно до політичних цілей та економічних можливостей держави.

Основним документом, що визначає основу побудови системи забезпечення воєнної безпеки, є Конституція Республіки Білорусь [7], у якій, окрім іншого, визначені повноваження президента і вищих органів управління у воєнній сфері, а також зазначено, що Головнокомандуючим Збройними силами Республіки Білорусь є президент.

Республіка Білорусь будує відносини з усіма державами на принципах, закладених у Статуті ООН, на основі Паризької хартії для нової Європи і не розглядає жодну державу світу як свого противника, а воєнну силу – як головний засіб забезпечення національної безпеки.

Документами, що забезпечують єдність поглядів на воєнне будівництво, розвиток і застосування воєнної сили держави, є Концепція національної безпеки і Воєнна доктрина Республіки Білорусь [6].

Крім цих документів, правову основу функціонування системи національної безпеки складають закони “Про оборону”, “Про Збройні сили Республіки Білорусь” [5], “Про загальний військовий обов’язок і військову службу” [5], де визначені функції Збройних сил і органів військового управління; інші законодавчі акти Республіки Білорусь, які регламентують діяльність усіх міністерств і відомств у частині, що їх стосується, ті або інші функції в галузі оборони.

Найвагомішими загрозами безпеці у воєнній сфері РБ вважає:

- відсутність дієвих систем міжнародної і регіональної безпеки у воєнній сфері на Європейському континенті;
- наближення до кордонів республіки воєнно-політичного блоку НАТО, спроможного за своїм військовим потенціалом за певних умов здійснити воєнно-силовий тиск у різноманітних формах;
- проведення державами альянсу політики прийняття односторонніх рішень про застосування воєнної сили для досягнення політичних цілей і реалізації своїх інтересів;
- неприйняття деякими державами внутрішньої і зовнішньої політики Республіки Білорусь, а також спроби, що здійснюються ними, із вилучення Білорусі з участі в розбудові загальноєвропейської архітектури безпеки;
- наявність на європейському континенті значної кількості ядерних і хімічних озброєнь, інших засобів масового знищення, можливість їхньої появи у конфліктуючих сторін [6].

До внутрішніх загроз національній безпеці Республіки Білорусь варто зарахувати:

– можливий розвиток у республіці внутрішніх соціально-політичних протиріч, активізацію радикальних і кримінальних елементів, готових за певних умов удатися до силових заходів у різноманітних формах;

– відсутність належних економічних можливостей забезпечення потреб збройних сил в озброєнні, військовій техніці й інших матеріальних засобах, що згодом може призвести до зниження воєнного потенціалу [5].

За певних додаткових умов ці загрози можуть призвести до виникнення воєнних конфліктів у регіоні за участі Республіки Білорусь.

Варто визнати, що зазначені чинники вимагатимуть створення і розвитку воєнної організації держави.

Воєнна організація Республіки Білорусь являє собою сукупність державних інститутів і суспільних структур, об'єднаних спільною діяльністю в інтересах забезпечення воєнної безпеки й оборони країни, і є основою збройного захисту життєво важливих національних інтересів.

Воєнна організація країни відповідає військово-політичним і військово-стратегічним умовам, змісту і характеру сучасної збройної боротьби, потребам у нейтралізації потенційних і реальних загроз національним інтересам і безпеці республіки.

Основна мета воєнної політики республіки полягає в організації збройного захисту її життєво важливих інтересів, основними з яких є: незалежність, суверенітет, територіальна цілісність, права й інтереси громадян, наявний конституційний устрій, стабільний і безпечний розвиток всієї політичної системи суспільства.

У розробці ключових напрямків воєнної політики беруть участь Президент Республіки Білорусь, Національні збори, Рада безпеки, Рада міністрів, Міністерство оборони і Головний штаб Збройних сил Республіки Білорусь.

В основу воєнної політики Республіки Білорусь покладена система поглядів на запобігання війні, збереження миру, оборонне будівництво, підготовку республіки та її Збройних сил до відбиття агресії і способи ведення збройної боротьби, що викладені у Воєнній доктрині.

Виступаючи за дотримання принципу невтручання держав у внутрішні справи один одного і за подальше зміцнення ролі ООН у розвитку інститутів колективної безпеки, Республіка Білорусь не бере участі у воєнних конфліктах між іншими державами і застосує силу тільки у випадку зовнішньої агресії або збройного нападу (прикордонного воєнного конфлікту), коли всі засоби щодо їхнього запобігання виявляться вичерпаними.

З огляду на те, що в умовах міждержавних відносин, що складаються, надійне забезпечення національної безпеки у військовій сфері не є єдиною і достатньою умовою гарантованого захисту суверенітету, незалежності, територіальної цілісності, стійкого розвитку й інших національних інтересів, а обмежені ресурси держав з побудови ефективної і багатофункціональної системи безпеки не дозволяють забезпечити гарантований захист національних інтересів самостійно, державним керівництвом було ухвалене політичне рішення про формування в межах Союзної держави Білорусі та Росії регіональної системи військової безпеки. Формування і функціонування цієї системи буде досягатися за рахунок створення дійових механізмів і вживання заходів політичного, економічного і військового характеру, режимів взаємного контролю й інформації [5].

У зв'язку з цим затверджені Концепція спільної оборонної політики Білорусі та Росії і Концепція безпеки Союзу Білорусі і Росії, укладені Договір про воєнне співробітництво й Угода про спільне забезпечення регіональної безпеки у військовій сфері, розробляється проект Воєнної доктрини Союзної держави [11].

Дії цих механізмів поширюються на Східноєвропейський регіон. Під регіоном розуміється територія Республіки Білорусь і території західних областей Російської Федерації, що прилягають до кордону Республіки Білорусь, повітряно-космічний простір, у межах розгортання угруповань військ (сил) Збройних сил Республіки Білорусь і Збройних сил Російської Федерації.

Як забезпечується основним елементом системи збройного захисту Союзної держави, що створюється, є регіональне угруповання військ (РУВ). До його складу увійдуть розташовані в регіоні в мирний час або розгорнуті в ньому в загрозований період органи управління, з'єднання і частини Збройних сил Республіки Білорусь і Збройних сил Російської Федерації, які сплановані до застосування за єдиним задумом і планом. Був підписаний спільний документ про єдине технічне оснащення нового формування. Таким формуванням буде армійський корпус або загальновійськова армія.

Нормативну базу створення регіонального угруповання військ (сил), систем управління і забезпечення, умови використання військової інфраструктури й інші питання забезпечення РУВ складають Концепція спільної оборонної політики Білорусі та Росії й Угода про спільне забезпечення регіональної безпеки у військовій сфері.

Зміщення акцентів інтеграції з економічних аспектів на військові та військово-політичні дозволяє Москві утримувати Мінськ у сфері свого впливу.

Невід’ємним елементом забезпечення регіональної безпеки Союзної держави є Збройні сили Республіки Білорусь, що будуються на принципах кадрової армії, постійної бойової і мобілізаційної готовності, соціальної справедливості та рівності усіх військових перед законом, комплектуються на основі загального військового обов’язку з добровільним вступом на військову службу за контрактом.

Найбільш яскраво взаємодія ЗС двох держав виявилася у співробітництві в рамках Об’єднаної системи ППО СНД. Білорусь – єдина держава, із якою російські ВПС обмінюються інформацією про обстановку в повітряному просторі в автоматизованому режимі. По суті, на західному напрямку збережена система ППО колишнього СРСР, що, безумовно, є найважливішим досягненням, значення якого стало особливо очевидним у світлі досвіду застосування ВПС НАТО проти СРЮ.

Як вважають експерти, не менш вагомі для Москви і Мінська спільні розробки і виробництво військової техніки. Тут варто особливо відзначити, що ряд надзвичайно важливих типів систем керування розроблявся в Білорусі. На мінських автомобілях розміщуються російські “Тополі”, С-300П, “Смерчі” та інше озброєння.

Незважаючи на численні соціальні та фінансові труднощі, Білорусь набагато раніше за інші країни СНД зуміла привести свою армію в стан, який відповідає сучасним вимогам.

ЗС Республіки Білорусь нараховують близько 81 тис. осіб, в тому числі:

- 1) сухопутні війська – 43 тис.,
- 2) ВПС – 22 тис.,
- 3) ВПО – більше 10 тис. осіб.

Чисельність військовослужбовців від загальної кількості населення країни становить 0,82%. Планується подальше скорочення ЗС до 50 тис. осіб.

Збройні Сили Республіки Білорусь складаються з:

– Сухопутних військ, що організаційно складаються з трьох армійських корпусів бригадного складу, з’єднань і частин центрального підпорядкування, у тому числі мобільних сил;

- Військ протиповітряної оборони;
- Військово-повітряних сил;
- спеціальних військ;
- військово-навчальних закладів, навчальних частин;
- установ, підприємств і організацій збройних сил.

Армія Республіки Білорусь озброєна технікою радянського вироб-

ництва. Згідно з Договором про звичайні збройні сили в Європі, Білорусь досягла встановленої для неї квоти, яка становить:

- 1) 1 724 (1 778) танків (з них 95-Т-80, 1 569-Т-72);
- 2) 1 560 бойових машин (з них 1 164 БМП-2);
- 3) 1 405 (1 515) артсистем (з них 428 самохідних установок);
- 4) 96 оперативно-тактичних ракет (з них 60 “Р-300” (Skud), 36 “Точка” (FROG/55-01);
- 5) 350 тактичних ракет типів SA-8, SA-11, SA-13;
- 6) 230 літаків бойових типів МіГ-29, Су-24, Су-25, Су-27;
- 7) 40 літаків радіоелектронної боротьби МіГ-23, МіГ-25, Су-17, Су-25;
- 8) 27 транспортних літаків Іл.-76, Ту-134, АН-12, АН-26;
- 9) 72 ударних гелікоптера Мі-24, Мі-24Р, МІ-24К;
- 10) 131 допоміжний гелікоптер Мі-8;
- 11) 2 гелікоптера радіоелектронної боротьби Мі-24;
- 12) 14 транспортних гелікоптерів Мі-26, Мі-6;
- 13) 175 зенітно-ракетних комплексів S-125, S-200, S-300, ВУК [5].

Реформування збройних сил республіки, яке проводилося протягом 90-х рр. минулого століття, у цілому завершено. В окремих ланках військового організму продовжується виконання заходів щодо подальшої оптимізації організаційно-штатних структур з'єднань та частин, покращання їх забезпечення озброєнням та військовою технікою. Значна увага приділяється питанням підвищення рівня професійної підготовки особового складу військ та органів управління.

Військове будівництво Білорусь розпочала із скорочень та організаційно-штатних перетворень. Армії перетворили на корпуси (3 од.), дивізії – на бригади. Надлишкова техніка була зосереджена на базах схову. На основі Вітебської повітрянодесантної дивізії у 1995 р. створений спеціальний рід військ – мобільні сили (у складі трьох бригад, які посилили важким озброєнням).

У Білорусі, як і в інших країнах СНД великі фінансові проблеми в фінансуванні оборони. Як нам відомо, накладено мораторій на закупівлю деяких видів озброєнь до 2010-2015 рр. (танки, авіація). Дані кінця ХХ – початку ХХІ століття по воєнному бюджету дуже суперечливі. Білоруські джерела вказують цифру в 100-120 млн. дол., закордонні 350-380 млн. дол.

Більше 85% бюджету армії іде на “проїдання”. Тільки у 2001 р. Мінськ провів самостійні воєнні маневри.

У той же час, воєнний потенціал Білорусі порівняно схожий з воєнним потенціалом Польщі. Білорусь наймілітаризованіша держава

Європи на початку 90-х років: один танк приходиться на 5 700 мешканців, а в Україні – на 15 тис., в ФРН – на 17 тис., а в Польщі – на 22 тис. Більше, ніж у ФРН і в Польщі, в Білорусі літаків [12].

У зв’язку з подіями на Балканах О. Лукашенко прийняв рішення щодо модернізації армії наприкінці 90-х років. В першу чергу було модернізовано більше половини зенітно-ракетних комплексів (в першу чергу ВУК). Основу цього виду військ складають “Тунгуска” та S-300. Білорусь має дуже маневрену артилерію, в тому числі калібром більше 203 мм.

Тим не менш, усі експерти відзначають, що самостійне функціонування збройних сил Республіки Білорусь при теперішньому стані економіки і також величезному воєнному потенціалі неможливе без допомоги Росії.

Бажання Росії впливати на воєнну ситуацію веде до того, що Росія приділяє велику увагу воєнній інтеграції. Для Білорусі все більш тісною воєнною співпраця з російською армією є єдиним шляхом утримання власного воєнного потенціалу. За декілька років країни заключили більше 30 договорів про воєнну співпрацю, що передбачали модернізацію армії Білорусі за зразком російських військ.

Цей процес особливо активізувався з кінця 1997 р., коли Мінськ і Москва почали створення регіонального угруповання військ. В той же час, відомий та авторитетний білоруський дослідник А. Розанов зазначає, що “малоймовірно, що воєнна інтеграція Росія-Білорусь найближчим часом прийме такі ж форми, які потребують розміщення великого передового угруповання російських військ на білоруській території” [13].

Згідно з досягнутими домовленостями Росія безкоштовно надає Білорусі можливість ремонтувати озброєння і техніку, проводити її технічне обслуговування. Вона допомагає у підготовці кадрів, постачає пально-мастильні матеріали для забезпечення бойового чергування, надає навчальні полігони для стрільб, особливо засобів ВПО великої дальності [11].

Російська Федерація і Республіка Білорусь підписали низку важливих документів, які значною мірою розширюють двосторонні зв’язки у військовій галузі, якими передбачено:

- визначення термінів і порядку розробки загальних принципів військового будівництва Збройних сил Росії та Білорусі;
- планування спільних заходів оперативної підготовки і використання об’єктів військової інфраструктури в інтересах забезпечення регіональної безпеки;

- підготовку угоди, яка визначає основні напрями поглиблення військового співробітництва між Російською Федерацією і Республікою Білорусь, а також концепції спільної оборонної політики;
- підготовку кадрів у військових ВНЗ Російської Федерації та Республіки Білорусь;
- продовження роботи щодо визначення принципів створення і функціонування Єдиної регіональної системи протиповітряної оборони Російської Федерації і Республіки Білорусь [11].

У військово-технічному співробітництві наголошується на спільному використанні єдиної військово-технічної бази і переході на єдині зразки техніки та озброєнь.

Однак регіональні угруповання позбавляють білоруську армію самостійності, перетворюючи її на частину механізму російської армії, що не може розцінюватись інакше, ніж створення воєнного союзу для інкорпорації Білорусі до складу Росії.

Велику матеріальну допомогу від Росії Білорусь отримує в рамках Договору про охорону державного кордону. Оскільки РБ взяла на себе обов'язок забезпечити інтереси Росії на своїх кордонах, Росія вложила 11 млн. дол. в облаштування Прибалтійської ділянки (21 об'єкт). Планується і будеться більше 25 об'єктів на українській ділянці кордону. Крім того, Білорусі подаровано 3 катера "Аїст" вартістю 75 тис. дол. кожний для організації охорони кордону з Україною на річковій ділянці.

Загалом, ми можемо стверджувати, що враховуючи складні стосунки Російської Федерації з країнами Балтії та Україною, Республіка Білорусь сьогодні залишається єдиним стратегічним союзником у проведенні російської зовнішньої політики на Заході. Її територія стала своєрідним комунікаційним коридором, через який здійснюється основний товарообмін Росії з Європою. За свідченнями фахівців, до 70% російського експорту до країн ЄС проходить через Білорусь. Популярна в націоналістичних колах країни ідея створення Балтійсько-Чорноморського союзу розглядається Москвою як спроба створення у себе на заході "санітарного кордону". Утримання Білорусі у сфері російського впливу дозволяє Москві перешкоджати поглибленню Балтійсько-Чорноморської інтеграції, оскільки перспективи товарообміну між країнами Балтії та Україною напряму залежать від позицій офіційного Мінська.

Існують і чисто військові інтереси Росії у цьому регіоні. На території Білорусі знаходиться перший ешелон російської протиракетної оборони. Російський військовий об'єкт у Барановичах є невід'ємною

складовою системи попередження ракетного нападу. Об'єкт, розташований у Вілейці, входить до системи зв'язку Військово-морського флоту Росії. З розширенням НАТО на схід роль Білорусі в оборонній стратегії Росії збільшилася. Критичною для Росії є проблема добудування радарної системи попередження про ракетний напад (СПРН) у с. Ганцевічі (48 км на південний схід від м. Барановічі). З її створенням закритється прогалина у СПРН на дуже небезпечному західному напрямку, що утворився в 1998 р. в результаті демонтажу радару у Скрунді [13].

Воєнна доктрина та інші документи, що стосуються національної безпеки відповідають сучасним вимогам світового досвіду, але Білорусь дещо однобоко і безваріантно трактує своє партнерство з Російською Федерацією і позбавляє себе, таким чином, геополітичного маневру.

Література:

1. <http://beljournal.by.ru/2003/4/4/shtml>. – Челябинский А. Внешнеполитические приоритеты и интересы Республики Беларусь // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2003. – № 4.
2. <http://beljournal.by.ru/2000/4/9.shtml>. – Снапковский В. Внешняя политика Республики Беларусь: итоги первого десятилетия // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2000. – № 4.
3. <http://www.mfa.gov.by>. – Сайт Міністерства закордонних справ Республіки Білорусь.
4. <http://www.mfa.gov.by/rus/index.php>. – Развитие договорено-правовой базы международного сотрудничества Республики Беларусь.
5. <http://www.mod.mil.by>. – Министерство обороны Республики Беларусь.
6. <http://www.mod.mil.by/doktrina.html>. – Военная доктрина Республики Беларусь 2001 г.
7. <http://pravo.by/>. – Конституция Республики Беларусь 1994 г. (с изменениями и дополнениями).
8. <http://pravo.by/>. – Закон Республики Беларусь от 25 августа 1991 г. "О Придании статуса конституционного закона Декларации Верховного Совета Республики Беларусь о государственном суверенитете Республики Беларусь".
9. <http://pravo.by/>. – Закон Республики Беларусь от 23 октября 1991 г. "О международных договорах (с изменениями и дополнениями)".
10. <http://www.un.minsk.by/>. – Офіційний сайт ООН в Білорусі.
11. <http://www.embassubel.ru/index.php>. – Союз России и Белоруссии.
12. Михайленко А. Между Россией и Западом // Свободная мысль. – 1999. – № 12. – С. 46-58.
13. Розанов А. Беларусь – Россия: интеграция в сфере безопасности и обороны // Национальная и региональная безопасность. – Мн., 2001. – С. 203.